ACADEMIA R. P. R. FILIALA IAŞ
STUDII ŞI CERCETĂRI STIINŢIFICE
Anul VI (1955), Nr. 1-2

ŞTIRI ISTORICE RELATIVE LA MOLDOVA DIN JURNALUL INEDIT AL BOTANISTULUI IULIUS EDEL (1835)

DE

D. CIUREA

Comunicare prezentată la 30 iunie 1954 în şedinţa Filialei Iaşi a Academiei R. P. R.

Literatura de călătorii prezintă importan'ă pentru studierea trecutului Principatelor Romîne în ansamblul său. N. Iorga a avut în vedere şi această sursă de informaţie, cînd a publicat cele patru volume de Istoria romînilor prin călători (ed. 2, 1928–1929). Fireşte, o astfel de lucrare nu putea fi sau rămîne completă şi descoperirea şi publicarea de noi însemnări sau memorii de călătorie, prin acest sector al Europei, a continuat.

Pare oarecum inexplicabilă neglijarea jurnalului de călătorie prin Moldova, opera botanistului sau, mai bine zis a naturalistului şi etnografului austriac Iulius Edel, păstrat în manuscris în limba germană, cu caractere gotice cursive ($98^1/_2$ pagini), în biblioteca Muzeului istorico-natural din Iaşi (Inv. Muzeu 2487), creat de Societatea de medici şi naturalişti, care a invitat pe Edel să exploreze Moldova. Această Societate, înfiinţată în 1833 [1]) şi sprijinită de Kiselev, avea numeroşi membri străini, în primul rînd medici şi profesori, unii cu domiciliul în diferite oraşe ale Moldovei, şi a fost reprezentată la congresele de specialitate ţinute în Germania, unde s-au expus şi rezultatele cercetărilor efectuate în această regiune, pe atunci pu in cunoscută occidentului european [2]).

Albina Romînească din 5 (19) mai 1835, cotidianul moldovenesc al vremii, cu ştiri variate interne şi externe, anunţa că Societatea de istorie naturală din Iaşi a însărcinat pe botanistul Iulius Edel să studieze flora carpatică şi moldavă şi că acesta a plecat la 3 mai, cu un ajutor, să exploreze „litoralul" Dunării, Siretului şi Bistriţei şi Ceahlăul şi că va lua şi schiţe [3]).

---

1) Cf. *Ciurea*, Moldova între anii 1834—1849, Iaşi, 1947, p. 161.

2) S-au publicat două comun'cări ale acestora: *Meyer I. N. von* — , Über die Fortschritte der Cultur in den Fürstenthümer Walachei u. Moldau, Bonn, 1835; *Czihak I. Ch. Dr.*, Bericht über die Fortschritte der Civilisation in dem Fürstenthum Moldau, Freiburg, 1838.

3) Intr-o scrisoare fără dată, către Societate, primită la 1 martie 1835, Edel arăta că acceptă călătoria în Moldova şi că va desemna sau picta poziţiile interesante şi tipurile din popor, urmînd să le editeze apoi într-un album cu text explicativ. Cf. *Bogdan N. A.*, Societatea medico-naturalistă şi Muzeul istorico-natural din Iaşi, 1830—1919. Documente, scripte şi amintiri culese şi comentate de ......, Iaşi, 1919, p. 27. Albumul lui Edel ar fi completat pe celelalte ale pictorilor francezi Raffet şi Bouquet. Cf. *Oprescu G.*, Ţările Romîne văzute de artiştii francezi, Buc., 1926.

Impreună cu Joseph Szabo, farmacist şi doctor în medicină ardelean (1803-1874), Edel a întreprins o călătorie de-a lungul Prutului în jos, de la Iaşi, prin Branişte, pînă la Galaţi şi Brăila şi pe dreapta Siretului în sus şi prin munţi de la Focşani pînă la Fălticeni. Rezultatele provizorii au fost consemnate în jurnalul care conţine însemnările de la 3 mai şi pînă la 6 iulie 1835 şi se opreşte la plecarea spre Fălticeni. Nordul şi centrul Moldovei rămîn în afară, deşi se pare că şi acolo s-a deplasat autorul.

Mai tîrziu, în 1853, Edel, determinat de apariţia unui articol de acelaşi gen, şi-a expus observaţiile în formă definitivă, într-o notă prezentată de Eudoxiu Hurmuzaki Societăţii zoologico-botanice din Viena [1]), care conţine aproape numai datele de ordin geografic, geologic şi botanic.

Astfel de însemnări de călătorie prin Moldova sînt numeroase pentru această epocă. Amintim din jurul datei jurnalului lui Edel (1835), între altele, memoriul lui Bois-le-Comte din 1834 [2]) despre Moldova, cu date statistice precise şi comparativ cu Muntenia, însemnările lui Cochelet [3]) din 1835 şi volumul conţinînd detalii asupra călătoriei de şase luni întreprinse din Paris de Anatolie Demidov, împreună cu o serie de savanţi şi artişti francezi în a doua jumătate a anului 1837 [4]).

In 1947 au fost publicate memoriile altui botanist (francez anonim, pe care-l identificăm cu uşurinţă în persoana lui Charles Guebhard), care a vizitat Moldova în 1842 şi anii următori pînă în 1848 circa [5]), invitat de prinţul D. Moruzi la moşia sa Pechea, la distanţă de două poşte de Galaţi, pe unde trecuse şi Edel.

In afară de datele de ştiinţe naturale, care nu ne preocupă, jurnalul lui Edel conţine şi informaţii cu caracter istoric. Considerăm că este util să fie puse în relief ştirile care apar în plus faţă de cele deja cunoscute sau le completează, călătoria lui Edel fiind unică în felul ei. Nici un călător din această epocă, prin Moldova, n-a făcut, se pare, observaţii mai profunde şi mai juste. Avem astfel un tablou fidel şi cu cele mai variate aspecte. S-au pierdut sau nu sînt cunoscute numeroasele schiţe făcute de Edel, reprezentînd peisagii, aspecte din tîrguri şi sate şi tipuri de indivizi, amintite în jurnalul său.

Dacă punem problema lecturilor lui Edel, care au precedat călătoria sa prin Moldova, am înclina să credem că l-au influenţat mai ales cunoscutele lucrări ale lui *Fr. Sulzer* (Geschichte des transalpinischen

---

1) *Edel Iulius*, Bemerkungen über die Vegetation der Moldau. Nach eigenen im Jahre 1835 gemachten Beobachtungen entworfen ,... Dem Vereine durch das Mitglied Hrn. Eud. v. Hurmuzaki übergeben (1853). Se arată că apăruse deja nota lui Ch. Guebhard în legătură cu Moldova, în februarie 1849. Cercetările lui Edel au fost reluate, mai tîrziu, de Cihac împreună cu Szabo şi li s-a dat un caracter practic. Ei au publicat broşura Heil-und Nahrungsmittel, Farbstoffe, Nutz-und Hausgeräthe welche die Ost-Romanen, Moldauer und Walachen aus dem Pflanzenreiche gewinnen. (1863). Interesantă informaţia în legătură cu pelagra din regiunea Comăneşti, vizitată de M. Sturza, însoţit de Cihac, în 1845.

2) *Hurmuzaki* XVII, p. 359—402.

3) Le voyage de Cochelet dans les Principautes Roumaines (1834—1835) publ. in Bulletin de la Société de Géographie (Paris, 1843, p. 249—274) şi de Alex. Rally in RHSEE VIII, 1931, p. 276—291.

4) Voyage dans la Russie meridionale et la Crimée, par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie (cu ilustraţii de Raffet). Paris, 1841.

5) *Callimachi Sc.*, Pagini inedite despre Moldova, Buc., 1947. Cf. şi *Dr. D. Brînză*, Vegetaţia Romîniei şi exploratorii ei (1880). Discurs de recepţie. An. Ac. Rom., s. II., t. II, 1881, p. 342, n. 28.

Daciens, Wien, 1781) şi *A. Wolf* (Beiträge zu einer statistisch-historischen Beschreibung des Fürstenthums Moldau, Sibiu, 1805).

Călătoria s-a făcut cu o trăsură obţinută de la Iaşi şi caii, după sistemul obişnuit, erau schimbaţi mereu prin sate. De multe ori ţăranii nu voiau să dea cai de schimb; unul a abandonat trăsura pe neaşteptate la Slănic, fugind noaptea cu caii. Sistemul acesta vechi al rechiziţiilor este arătat ca foarte apăsător şi de Boscovich în 1762. Cei doi exploratori erau însoţi i de un slujitor călare (care se îngrijea de încartiruire şi caii de schimb) şi doi soldaţi din miliţie înarmaţi cu flinte, plus un ciine de vînătoare. Au fost multe episoade şi scene comice, pe care Edel le redă cu mult humor.

Deoarece călătoria de studii a fost făcută sub auspiciile Societăţii, cei doi botanişti, prevăzuţi cu acte oficiale, au avut sprijinul — sau l-au solicitat — autorităţilor locale (în special ispravnicii, căpitanii de tîrg şi vornicii de sate).

Autorul observă, în general, varietatea reliefului şi fertilitatea solului moldovenesc şi nu pierde ocazia de a sublinia pitorescul regiunilor prin care a trecut. Resursele nu sînt de loc neglijate. Se arată, în legătură cu regiunile şi localităţile parcurse, că se cultivă, şi în unele locuri culturile sînt specializate, cereale, în special mult porumb, zarzavaturi (de către sîrbi şi bulgari), vii şi pomi fructiferi. Condamnă distrugerea vechilor păduri seculare, în locul cărora nu sînt plantate altele şi nici pămîntul defrişat nu este folosit. Şi Demidov observa că o natură aşa de favorabilă nu este fertilizată de oameni prin muncă [1]). Vitele (inclusiv bivolii) şi oile (în unele locuri şi capre) erau iarăşi o bogăţie importantă a Moldovei. In ce priveşte industria locală, se semnalează des mori de apă (în regiunea Putnei) şi ferestraie (la munte, în Neamţ), o fabrică de piele la Holboca, a lui Başotă şi olăriile de la Tomeşti. La fel se aminteşte de cariere de piatră în dealurile de lîngă Prut, gropile de păcură de la Moineşti, sarea de la Tîrgul Ocna, cărbunele de Comăneşti şi numeroase surse de ape minerale.

Adeseori autorul remarcă mizeria din satele moldoveneşti aservite mănăstirilor şi laicilor, al căror nume caută să-l redea cît mai exact [2]). La fel, bunăstarea relativă a ţăranilor din satele libere, cărora nu le spune răzeşi [3]). Nu pierde ocazia de a arăta că ţăranii manifestă teamă, sînt superstiţioşi şi au frică de farmece, cum a fost cazul cu un ţăran din Simineşti, a cărui casă, în care a dormit, a schiţat-o sau un copil din Oancea, care plîngea crezînd că l-a vrăjit cînd l-a desemnat. Despre o stîncă izolată asemănătoare cu un pilastru prăbuşit, ţăranii i-au spus că diavolul ar fi

1) *Demidov A.*, op. cit., p. 198.

2) De ex. satul Gura Bohotin al hatmanului Răducanu Rosetti, Tomeşti al mănăstirii Golia, Bogdăneşti al lui Vasile Diamandi etc.

3) Exemple, satele Oancea de la Prut, cu 200 locuitori cca., şi Ţifeşti, Purceleşti, Păuneşti, etc. din regiunea Putnei. La satul Vultur (Putna) vedea un ulm bătrîn, care marcase limita între partea liberă şi cea aservită a satului. Anonimul din 1842—1843 (Guébhard), inspirat de Moruzi, cum el singur arăta, afirma că ţăranii liberi (răzeşii) ar fi fost mai săraci, în genere, decît cei aserviţi boierilor (clăcaşii), însuşindu-şi astfel punctul de vedere al clasei dominante. In legătură cu exploatarea boierească, Edel aminteşte şi cazul locuitorilor din Spătăreşti (Suceava), cărora li s-au luat terenurile bune de spătarul Vasile Milo, pentru a fi reduşi la mizerie pe un deal uscat. O anafora din 1803 (Muzeul Raional Fălticeni) oferă date cu privire la exploatarea sătenilor din Spătăreşti de familia Milo.

început să facă cu ea un pod peste Bistrița. Astfel de basme și legende locale au fost înregistrate și de Cantemir în Descrierea Moldovei.

In afară de numeroasele sate prin care a trecut autorul și asupra cărora a făcut observații importante cu privire la formă, așezare și particularități locale, au fost vizitate și următoarele tîrguri și orașe: Huși, Fălciu, Galați, Focșani, Odobești, Căiuți, Tg. Ocna, Bacău, Moinești, Piatra, Tg. Neamț și Fălticeni, unde se termină însemnările, care nu știm dacă n-au fost continuate în altă condică[1]). De asemenea o serie de mănăstiri ca Bistrița, Neamț (cu tipografie, bibliotecă și spital) etc. și Edel a făcut observații cu privire la pictura și inventarul lor.

La Huși, oraș destul de extins, cu străzi drepte și largi și o piață în mijloc, vede în general case acoperite cu paie. Sînt reduse la număr cele bine construite. O panoramă interesantă oferea așa-zisul Cerdac al lui Ștefan Vodă. Vegetație bogată și variată (vii, livezi, legume, păduri). Ungurii din satul Corni, din imediata apropiere a orașului, care nu vorbesc decît limba țării, se ocupă mai ales cu cultivarea tutunului. Astfel de sate cu ocupații aparte și culturi specializate, se întîlnesc menționate și în Condica Liuzilor din 1803. La Fălciu, mic oraș situat pe o înălțime, o mare parte din case erau distruse. Căpitanul de tîrg, cu o casă murdară în interior, judeca tocmai un proces.

La Galați, încă aspect specific moldovenesc. Străzi strîmte ca la Iași, podite cu scînduri, case de lemn cu cerdace împodobite adesea cu flori. Clădiri deosebite nu se găsesc, în afară de hanul lui Ventura, care tocmai se construiește. Numeroase cafenele, dintre care una la Dunăre, frecventată aproape exclusiv de turci. Bisericile nu sînt remarcabile. Nici clădirile consulatelor, șase la număr, (rus, austriac, francez, englez, grec și sard) nu ies din comun. Ceva mai tîrziu, situația s-a schimbat. Locul de promenadă favorit al locuitorilor este cheiul Dunării, unde s-a proiectat și amenajarea unei grădini publice, dar a rămas încă în stare de proiect. Amestec etnic și aspect predominant oriental. Grecii sînt cei mai numeroși. Galați este oraș comercial și porto-franco (legal de la 1 ianuarie 1837, dar s-a pus problema să fie declarat ca atare încă din 1827)[2]). Are municipalitate, isprăvnicie și garnizoană cu o parte din miliția moldovenească pentru paza cordonului sanitar. Se poate vorbi de o burghezie înstărită la Galați. Comerțul este mai mult pasiv decît activ. Importul prin Galați consistă în special în coloniale și articole de lux. Carantina, încă în stadiul de provizorat, este condusă de dr. Abegg (membru al Societății). Pe un deal abrupt se află urmele unor vechi întărituri atribuite genovezilor sau venețienilor. De aici se poate avea o largă vedere în diverse direcții. Și Edel amintește de bogăția de pește a Brateșului, ca și Guébhard ulterior. Aceste date, relative la Galați, se completează bine cu acelea ale lui Cochelet cam din același timp (septembrie 1835). După Cochelet, populația portului Galați se cifra la 18.000 locuitori. O mulțime de marinari genovezi, greci și ionieni se aflau pe strada comercială. Majoritatea caselor erau din lemn, iar cele din port, cu bolți din cărămidă.

---

1) Din Piatra, la 3 iulie 1835, Edel scria d-rului Cihac, între altele, că va pleca a doua zi la Fălticeni și că speră ca pînă la 20 iulie să revină la Iași. Cf. scrisoarea apud *Bogdan*, op. cit., p. 28.

2) Cf. *Ciurea*, Moldova între 1834—1839, p. 124 și 144.

La Focşani, partea moldovenească îi apare, ca şi altor călători anteriori, mai prosperă. Este pavat şi intră în rîndul oraşelor comerciale de categoria a doua. Mergînd prin oraş, treci uşor dintr-un stat în altul. Casele sînt în majoritate din lemn şi mai mulţi negustori decît boieri. Paulini, directorul şcoalei publice de acolo, de curînd înfiinţată (clădirea ei este sărăcăcioasă), s-a plîns de salariul prost şi de ambiţia clerului de a dirija şi mai departe educaţia şcolară a copiilor în vechiul stil. Fireşte, aceasta era situaţia cu învăţămîntul elementar în întreaga Moldovă de atunci. In oraş se află doi ispravnici. Bisericile sînt zugrăvite pe dinafară adesea în culori ţipătoare. Odobeşti este un tîrg important şi pentru viile sale. Se produce multă mătase. Casele sînt risipite printre vii. Mulţi boieri au părţi aici. „Este unul dintre tîrgurile cele mai înfloritoare din cîte am cunoscut pînă acum", scria Edel. In această regiune sînt numeroase sate de ţărani liberi, prospere. Casele îngrijite sînt, de regulă, acoperite cu şindrilă, iar ferestrele lipite cu hîrtie, în loc de piele de bou ca în alte părţi. Ruggiero Boscovich remarca, în 1762, că la Galaţi se folosea, alături de sticlă, şi pielea subţire pentru ferestre [1]. Wolf aminteşte de hîrtie lipită la ferestre în oraşe [2]. Uzul continua acum la ţară. Manufacturi de sticlă au existat în Moldova în sec. XVIII, dar pare-se fără o durată lungă, ca şi cea de postav de la Chipereşti. Acelaşi lucru se poate încă spune şi de cele din prima jumătate a sec. al XIX-lea [3].

Teama de hoţi şi fiare i-a făcut să treacă repede, pe înserate, printr-o pădure, pentru a ajunge la Păuneşti, unde le-a oferit ospitalitate un ţăran, Simion Chiriac postelnic.

Tîrguşo'ul Căiuţi abia este menţionat. Şi atunci, ca şi mai tîrziu, a avut o existenţă anemică, datorită poziţiei sale.

Tg. Ocna este important pentru sare, păcură şi băi. Casele sînt de lemn în majoritate şi acoperite cu şindrilă. Are cîteva biserici şi două mănăstiri. Un iarmaroc mare se ţinea tocmai atunci (26 mai) în afara oraşului. Sînt cîteva străzi regulate şi populate cu negustori. Exploatarea ocnelor se face rudimentar cu delicvenţi şi mineri cu privilegii [4]) şi sarea se scoate din profunzime cu scripete la care se folosesc caii. Acelaşi procedeu era folosit şi în sec. al XVII-lea [5]. Băile de la Slănic, situate la frontiera cu Ardealul, cu un aspect pitoresc, a căror amenajare a început cu 30 ani înainte, se dezvoltă. Posesorul este serdarul Mihail Spiridon, care conduce lucrările de construire a încăperilor pentru vizitatori, spital şi biserică [6]. Edel compară staţiunea cu o alta din Tirol (Bad Kreuth bei Tegernsee).

1) *Uricarul*, XXIV, p. 260.
2) *Wolf*, Beiträge I, 32.
3) *Teodor Codresca* V, p. 163—164; cf. şi *Ciurea*, op. cit. p. 137—138.
4) Cf. şi *Ghibănescu*, Tg. Ocna (Arhiva II 1890—1891, p. 593—644).
5) *Diplomatarium Italicum* IV, p. 123; cf. şi *Sulzer* I, p. 148.
6) Edel elogiază pe acest bătrîn ospitalier la care a observat „simplitatea de odinioară a boierilor", în contrast cu alţii care şi-au „modernizat" casele. Cf. şi *Bul. Neculce* I, p. 316. Mihail Sturza, într-un privilegiu cu data de 30 octombrie 1836, confirma scutirile acordate pentru 27 liuzi, oameni străini, „de toate dările pămîntului", aduşi mai înainte, cu hrisoave de la Scarlat Calimah şi Ioan Sturza „şi aşezaţi pe părţile sale de moşii din munţii de lingă Tîrgul Ocnii de pe apa Slănicului....", unde fiind ape minerale are „feredee", şi-i admitea să mai aducă pînă la 50 bejenari. Edel a mai vizitat apoi staţia balneară de la Borca, unde se afla şi marmură albă, proprietatea mănăstirii Slatina, luată în arendă de vist. Nicolae Canta, rudă cu mitropolitul, un profitor care a intrat în conflict cu Sturza.

In împrejurimile Bacăului, sînt locuri fertile și bine cultivate. In oraș se găsesc unele case boierești, dar în general, locuințele sînt proaste și din lemn. Orașul are străzi largi și cîteva piețe mari. L-a impresionat cultura și amabilitatea ispravnicului Vasile Sturza. Acesta i-a oferit trăsura proprie pentru a vizita Moinești și Comănești, proprietăți ale lui Dumitrache Ghica, bogate în păcură, cărbuni și surse minerale sărate, sulfuroase și carbonice.

Revenit la Bacău, a vizitat pe starostele austriac Udritzky, membru al Societății din Iași.

In drum spre Piatra, trece pe la Podoleni al Saftei Pașcanu, care avea acolo o curte mare, și prin cîteva sate proprietatea lui Roznovanu.

Stînca de la Piatra pare că separă două regiuni naturale : șesul și muntele. Farmacistul orașului, Worell, l-a însoțit pe Edel în vizitele sale. La Piatra se face important trafic cu materiale lemnoase pentru Galați și Constantinopol. Aceasta pare a fi principala sursă de venit a regiunii. In comerțul local un important rol joacă și turcii și grecii.

Tg. Neamț are un aspect sărăcăcios, puține case construite frumos, dar apă excelentă. La distanță de jumătate de oră, pe un promontoriu, se află ruinile pitorești ale Cetății Neam [1]. O prăpastie separă înălțimea cu ruini de celelalte. Accesul la ruini se face pe un drum comod în zig-zag amenajat ca și poteca de pe Ceahlău, pentru vizita apropiată a lui Mihail Sturza. Ruinile cetății au suferit din cauza localnicilor și boierilor din împrejurimi. S-au luat acum măsuri pentru protecția lor [2]. Castrul are forma unui patrulater, cu latura dinspre sud (?) mai largă decît celelalte. Aici este și locul mai abrupt. In cele patru colțuri au fost turnuri, din care se păstrează creneluri. Intrarea principală se află în partea de est, unde se văd încă patru piloni, care serveau pentru podul de acces. O altă intrare se afla în partea de nord. Această parte, aflată pe povîrniș, este cea mai slabă, de aceea mai întărită decît celelalte, cu un parapet cu trei bastioane. Zidurile sînt masive și, ca toate construcțiile medievale, legate cu mortar. La colțuri și piloni au fost puse blocuri mari, care însă, în parte, au căzut. In interior au fost încăperi cu bolți, din care se văd urme în ziduri. Probabil erau încăperile rezervate conducerii. Alte bolți arată că a fost și un subsol. Se văd și urmele unei biserici (cunoscută din documentele sec. XVII). Acum toate dărîmăturile din interior sînt acoperite cu vegetație, buruieni și ierburi, scria Edel. Aceasta ar fi prima descriere mai precisă a cetății, pînă la studiile moderne. Este cu mult superioară aceleia din lucrarea lui Manolache Drăghici, din 1857, care scria încă în stilul vechilor croniști medievali.

Meritul principal al lui Edel este de a fi studiat flora (fără a fi neglijat fauna) și de a fi colectat speciile rare din Moldova. O atenție deosebită a fost acordată Ceahlăului, cu vegetația sa alpină în esență, a cărui altitudine a stabilit-o aproape cu precizie (6000 picioare). Totuși se vede clar că și informațiile cu caracter istoric, pe care ni le oferă jurnalul său încă inedit, nu sînt de neglijat.

1) Se știe că cetatea — refăcută radical sub Vasile Lupu — a suferit o treia și ultima distrugere, din ordinul turcilor, sub M. Racoviță (1717).

2) Cf. și *Ungureanu*, Din trecutul județului Neamț, Piatra, 1936. In 1834, Cetatea Neamț, aflată pe proprietatea mănăstirii cu același nume, a fost declarată monument istoric. S-a interzis transportarea pietrii și s-au luat măsuri pentru împrejmuire.

Această prezentare sumară nu epuizează complet ştirile din jurnal. Impresia generală care se degajă, mai precis pe care a avut-o Edel ca şi alţii, de altfel, în urma acestei observări atente a situaţiei, se poate rezuma astfel: Moldova, datorită noilor condiţii create de tratatul de la Adrianopol, se refăcea şi progresa, în urma atenuării considerabile a dominaţiei turceşti, devenită aproape nominală.

ИСТОРИЧЕСКИЕ СВЕДЕНИЯ О МОЛДАВИИ В НЕИЗДАННОМ ДНЕВНИКЕ БОТАНИСТА ЮЛИУСА ЭДЕЛЯ (1835)

Краткое содержание

Ученый Юлиус Эдель, о биографии которого нет достаточных сведений, будучи приглашен ясским обществом врачей и натуралистов, совершил научную поездку по Молдавии (вдоль Прута, Сирета и Карпатских гор) летом 1835 года, изучая главным образом альпийскую флору этих областей. Результаты этой поездки известны. Он оставил дневник, который еще неиздан. Этот дневник содержит важные исторические и этнографические сведения об эксплоатации помещиками крестьян; о их невежественности и мистицизме (которым способствовало и духовенство), о природных богатствах данных областей, о состоянии развития городов, в особенности порта Галац.

Сведения из дневника Еделя пополняют в большой мере то, что уже известно.

Н. Иорга, в своей работе „Румынская история по описаниям путешественников", не упоминает ничего о путешествии и дневнике Эделя.

LE JOURNAL INEDIT DU BOTANISTE IULIUS EDEL (1835) ET SES DONNEES HISTORIQUES CONCERNANT LA MOLDAVIE

Résumé

Sur l'invitation de la Société des médecins et des naturalistes de Jassy, le savant Iulius Edel, dont la biographie demeure insuffisamment connue, a entrepris pendant l'été de l'année 1835, un voyage d'études à travers la Moldavie (région du Pruth, du Sireth et des Carpathes), ayant pour but principal l'étude de la flore alpine du pays. Les résultats ainsi obtenus sont déjà connus. Mais Edel a laissé aussi un journal en allemand, encore inédit, contenant d'importantes données historiques et ethnographiques relatives à la Moldavie. On y trouve des observations concernant l'exploitation des paysans par les boyards, l'état d'ignorance et de mysticisme où — le clergé aidant — ils plongeaient, les richesses naturelles des régions et le stade de développement des villes et plus particulièrement du port de Galatz.

Les renseignements qu'apporte le journal d'Edel corroborent substantiellement ceux que nous possédions déjà.

Le voyage d'Edel et son journal ne font l'objet d'aucune mention dans l'ouvrage de N. Iorga, *Histoire des Roumains par les voyageurs.*